

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

[PROF. DR. ÂDEM CEYHAN'A 60. YAŞ ARMAĞANI]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1486818

Cilt: 7 Sayı: 2 Haziran 2024

ss. 461-478

Makalenin Geliş

Tarihi

20/05/2024

Makalenin

Kabul Tarihi

06/06/2024

Yayın Tarihi

30/06/2024

TARİKATÇI EMİR'İN HİLYESİNDEN HAREKETLE MENSUR HİLYE TERCÜME VE ŞERHLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Mehtap ERDOĞAN TAŞ¹

ÖZET

Tarikatçı Emir olarak tanınan Mustafâ b. Abdullâh El-Osmâncıkî, Fatih Camisi'nde dersiam olarak görev yapmış ve 1143/1730-31 yılında vefat etmiştir. Hakkında bilinenler neredeyse bundan ibarettir. Tamamı dinî içerikli ve ilmî olmak üzere kırktan fazla Türkçe, Arapça tercüme ve şerhleri bulunmaktadır. En meşhur eseri çok sayıda nüshası olan *Tebînü'l-Merâm* ya da diğer adıyla *Şerhu Risâle-i Bey' u Şirâ'* olarak görünmektedir. Tarikatçı Emir'in tercüme ve şerhleri üzerine bugüne kadar fazla bir akademik çalışmanın yapıldığı söylenemez. Bu tercüme ve şerhlerden birisi de çalışmamıza konu olan *Tercüme-i Hilye-i Nebî* adlı mensur hilyedir. *Tercüme-i Hilye-i Nebî*, Hz. Peygamber'in bazı uzuvları ile güzel huylarının ve davranışlarının anlatıldığı küçük bir risaledir. Tirmizî (öl. 279/892)'nin meşhur eseri *eş-Şemâ'ülü'n-nebeviyye ve'l-hasâ'ülü'l-Mustafaviyye* ile şerhlerinin ve İbni Cevzî'nin *Siyer*'indeki rivayetlerin kısa bir tercümesidir. Tarikatçı Emir, bu rivayetleri tercüme ederken risalesine övgü sözleri, saygı ifadeleri ve benzetmeler içeren eklemeler yapmamış, kendine ya da bir başkasına ait manzum parçalara yer vermemiş ve risalesinde bazı mensur hilyelerde görülen

¹ Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Sivas. merdogan@cumhuriyet.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5588-0194

Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]

[Prof. Dr. Âdem CEYHAN Armağanı]

Cilt: 7 Sayı: 2 Haziran 2024 ss. 461-478

dilbilgisel açıklamalarda bulunmamıştır. Bu sebeple, diğer mensur hilyelerle karşılaştırıldığında Tarikatçı Emîr'in mensur hilyesinin yalnızca bir tercüme olduğu söylenebilir. Türün öne çıkan diğer örneklerinin ise telif-tercüme ya da şerh niteliğinde eserler olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, mensur hilyeler ile Tarikatçı Emîr ve eserleri hakkında genel bir bilgi verildikten sonra *Tercüme-i Hilye-i Nebî*; nüshaları, kaynakları, şekil ve muhteva özellikleri bakımından incelenmiş ve *Tercüme-i Hilye-i Nebî*'nin transkripsiyonlu ve tenkitli metni hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Türk-İslam Edebiyatı, Tarikatçı Emîr Mustafâ b. Abdullah Osmancıkî, mensur hilye, tercüme, 18. yüzyıl.

A GENERAL OVERVIEW OF THE TRANSLATIONS AND COMMENTARIES OF PROSE HILYES BASED ON THE EXAMPLE OF HİLYE BY TARİKATÇI EMİR

ABSTRACT

Mustafa b. Abdullah El-Osmancıkî, known as Tarikatçı Emir, served as a lecturer in the Fatih Mosque and died in 1143/1730-31. This is almost all that is known about him. He has more than forty Turkish and Arabic translations and commentaries, all of which are religious and scientific. It can be stated that his most famous work is *Tebjînü'l-Meram*, or also known as *Şerhu Risale-i Bey' u Şira*, which has many copies. To date, not much academic work has been done on the translations and commentaries of the Tarikatçı Emir. One of these translations is the prose hilye called *Tercüme-i Hilye-i Nebî*, which is the subject of our study. *Tercüme-i Hilye-i Nebî* is a small treatise in which some of the limbs of the Prophet Muhammad and his good habits and behaviors are described. It is a short translation of Tirmizî's (d.279/892) famous work *eş-Şema'ülü'n-nebeviyye ve'l-hasa'ülü'l-Mustafaviyye* and its commentaries and the narrations in Ibn Cevzi's *Siyer*. While translating these narrations, the Tarikatçı Emir did not make any additions to his treatise, including words of praise, expressions of respect and analogies. He did not include his own or anyone else's verse pieces and did not make grammatical explanations seen in some prose hilyes in his treatise. For this reason, when compared to other prose hilyes, it can be said that Tarikatçı Emir's prose hilye is only a translation. It can be seen that other prominent examples of the genre are copyright-translation or commentary works. In this study, general information has been given about prose hilyes and Tarikatçı Emir and his works. Then, the copies of *Tercüme-i Hilye-i Nebî* have been examined in terms of their sources, form and content characteristics. Additionally, the transcribed and criticized text of *Tercüme-i Hilye-i Nebî* has been prepared.

Keywords: Classical Turkish Literature, Turkish-Islamic Literature, Tarikatçı Emir Mustafa b. Abdullah Osmancıki, prose hilye, translation, 18th century.

GİRİŞ

Bir dildeki ifadenin bir başka dile aktarılması demek olan tercüme, tarih boyunca toplumların birbirini tanımada, ilişki kurmasında, fikrî ve ilmî gelişmesinde önemli rol oynamış bir faaliyettir (Akbayar, 1998: 319). Türklerde tercüme faaliyetinin VIII-IX. asırlarda bazı Türk topluluklarının Budizm, Maniheizm gibi dinleri benimsemeleri ve bu dinlerin kutsal metinlerini kendi dillerine aktarmalarıyla başladığı bilinmektedir (Akbayar, 1998: 320). Daha sonra İslamiyet'in kabulüyle birlikte Kuran-ı Kerim'in satır arası tercüme baş gösterir. Önceleri yeni kabul edilen dini öğrenmek amacıyla gerçekleştirilen bu kutsal kitapların tercüme edilmesi faaliyeti, Türk edebiyatında zamanla din dışı konuları da kapsayacak kadar genişler ve manzum ya da mensur pek çok ilmî ve edebî eser tercüme edilir.

Agah Sırrı Levend, eski edebiyatımızda tercümenin, bugünkü çeviri anlayışını aşan bir anlam taşıdığını söyleyerek tercümenin dört şeklinden bahseder:

1. Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler
2. Kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun olarak yapılan çeviriler
3. Eserin konusu aktararak yapılan çeviriler
4. Genişletilerek yapılan çeviriler (1998: 80).

Agah Sırrı Levend, bunlardan en eski Kur'an çevirilerinin birinci biçimde olduğunu, en eski nüshalarda Arapça metnin altına Türkçesinin kelime kelime kırmızı mürekkeple yazıldığını, sonradan ikinci biçimin kabul edildiğini, bu gibi çevirilerde kutsal olan Kur'an'ın anlamının bozulmamasının düşünüldüğünü, konusu aktarılan eserlerin de çok olduğunu, bu tür çevirilerde yazarın eseri cümle cümle Türkçeye çevirmediğini ve kavrayabildiği biçimde eserin anlamını aktardığını, dördüncü biçimin ise daha çok edebî eserlerde görüldüğünü ifade eder (1998: 80-81).

Sadık Yazar, birbiriyle ilgili kavramlar olmasından hareketle şerh ve tercüme 15 başlık altında gruplandırdıktan sonra edebiyat dışı tercüme ve şerhlere kaynaklık eden metinlerden bahseder ve edebiyat dışı tercüme ve şerhlerin bir tasnifini yapar. Buna göre edebî şerh ve tercüme şu şekilde tasnif eder:

1. Mesnevi Nazım Biçimindeki Eserlerin Şerh ve Tercümeleri
2. Dîvân Şerh ve Tercümeleri
3. Tercî-i Bend ve Terkîb-i Bend Tercüme ve Şerhleri
4. Kasîde Tercüme ve Şerhleri
5. Gazel Şerh ve Tercümeleri
6. Türkçe Tasavvufî Şiir Şerhleri
7. Mu'ammâ Tercüme ve Şerhleri
8. Diğer Nazım Biçimleri ile Yazılmış Olan Manzumelerin Tercüme ve Şerhleri
9. Ayet ve Hadislerin Manzum Tercüme ve Şerhleri
10. Esmâü'l-Hüsnâ'nın Tercüme ve Şerhleri
11. Hilye Tercüme ve Şerhleri
12. Tasavvuf, Ahlâk, Siyâset, Siyer, Biyografi vb. Türlerdeki Manzum Tercüme ve Şerhler
13. Mensur Metinlerin Tercüme ve Şerhleri
14. Atasözü ve Vecizelerin Tercüme ve Şerhleri
15. Belâgata Dair Eserlerin Tercüme ve Şerhleri (2011: VI-XVIII).

Türk edebiyatındaki tercüme ve şerhlerin çeşitliliğini gösteren yukarıdaki tasnifte de yer alan hilye tercüme ve şerhleri, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Hilye, Hz. Muhammed'in fiziksel özelliklerini, yaratılışını ve kısmen bazı güzel huylarını konu edinen, zamanla diğer İslam büyüklerini de içine alacak kadar kapsamı genişleyen, manzum ya da mensur olarak kaleme alınan ayrıca levha olarak da hazırlanabilen (Erdoğan, 2024: 3) edebî bir türdür. Manzum hilyelerin ilk örneğini Şerîfi (öl.1578-1586 arası), en güzel ve en meşhur örneğini ise Hâkânî (öl. 1606) vermiştir. Mehmed Es'ad Efendi (öl. 1625), Nüvâzî (öl. ?/17. yüzyıl), Bosnalı Mustafâ (öl. ?/17. yüzyıl), İdî (öl. ?/17. yüzyıl), Nahîfî (öl. 1738-39), Ârif Süleymân Bey (öl. 1769), Hâkim Seyyid Mehmed (öl. 1770), Mehmed Necîb Efendi (öl. ?/19. yüzyıl), Mustafâ Fevzî (öl. 1924), Âşık Kadri (öl. 1945) müstakil manzum hilyeleriyle öne çıkan isimlerdir. Manzum hilyelerin son örneğini Mustafa Fehmi Gerçeker (öl. 1950)'in verdiği

yönünde genel bir kabul olsa da Hayreddin Karaman'ın 1992 ve 2008 yıllarında yazdığı iki ayrı manzum hilye bulunmaktadır. M. Ali Eşmeli'nin aruz vezniyle 2010 yılında yazıp 2011 yılında yayımladığı 1001 beyitlik manzum hilye ise şimdilik türün son örneği olarak görünmektedir. Bu manzum hilyelerin pek çoğu Hz. Peygamber'in hilyesiyle ilgili Arapça rivayetlerin manzum tercümeleridir. Ancak rivayetlerin aslını yansıtmakla beraber bu tercüme, söz konusu rivayetlerden oldukça bağımsızdır. Bu sebeple, her ne kadar manzum hilyeler Arapça rivayetlerin birer tercümesi olsa da hepsi birer telif eser niteliğindedir. Her şeyden önce, mensur Arapça rivayetlerin nazma aktarılması bile bu manzum hilyelere edebî bir hüviyet kazandırmıştır.

Mensur hilyelere gelince kesin olmamakla birlikte müellifi bilinen müstakil mensur hilye sayısının şimdilik on beş civarında olduğu söylenebilir. Bunlardan Ali Molla'ya ait mensur hilyede yalnızca hilyelerin koruyucu özelliklerinden bahsedilmektedir. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde Mantıkî Mustafâ Efendi (öl.1244/1828)'nin *Mufassal Hilye-i Şerife* adlı bir eserinden bahseder (2000: 37). Kataloglarda nüshasına rastlayamadığımız bu eserin Arapça ya da Türkçe olup olmadığı da belli değildir. Bunun yanı sıra tespit edebildiğimiz kadarıyla on civarında da müellifi bilinmeyen mensur hilye bulunmaktadır. Ayrıca satır altı pek çok mensur hilye tercümelerinin olduğunu da burada belirtmek gerekir. Müellifi bilinen mensur hilyeler ve bunlarla ilgili bazı bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

	Eserin Müellifi/ Mütercimi	Müellifin-Mütercimin Ölüm Tarihi/Eserin İstinsah Tarihi	Eserin Adı	Ait Olduğu Yüzyıl
1	Hoca Sadeddin Efendi	öl. 943-44/1537	Hilye-i Celiyye ve Şemâ'il-i 'Aliyye	16. yüzyıl
2	Mustafâ Safî	öl.1025/1616	Mir'atü's-Safâ fi Hilyeti'n-Nebiyi'l- Mustafâ	17. yüzyıl
3	Abdülmeçîd-i Sivâsî	öl. 1049/1639	Şerh-i Hilye-i Resûl	17. yüzyıl
4	Sa'dî	öl. ?/hilyenin istinsah tarihi 1078/1667	Tercüme-i Hilye-i Şerîf	17. yüzyıl

5	Kâdî Şâmî	öl. ?/hilyenin istinsah tarihi 1098/1686-87	Şerh-i Hilyetü'ş-Şerife	17. yüzyıl
6	Vahdî İbrâhîm Efendi	öl. 1126/1714/hilyenin istinsah tarihi 1692-93	Terceme-i Hilye-i Şerif	17. yüzyıl
7	Ahmed b. Receb el-İstanbûlî	öl. 1139/1727	Nüzhëtü'l-Ahyâr fi Şerhi Hilyeti'l-Muhtâr	18. yüzyıl
8	Şeyh Emîr Tarikatçı	öl. 1143/1730-31	Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî	18. yüzyıl
9	Akkirmânî Muhammed b. Mustafâ	öl. 1174/1760	Şerh-i Hilyetü'n-Nebî	18. yüzyıl
10	Debreli Vildân Fâ'ik	öl. 1343/1925	Risâle Fî Şerhi'l-Hilyeti'n-Nebeviyye	19. yüzyıl
11	Ali Molla	Belli değil	Hilye-i Şerif	Belli Değil

Yukarıdaki tablo değerlendirildiğinde ilk mensur hilye örneğinin 16. yüzyılda Hoca Sa'deddin Efendi tarafından verildiği söylenebilir. 17. yüzyılda beş, 18. yüzyılda üç, 19. yüzyılda ise 1 mensur hilyenin kaleme alındığı görülmektedir. 16. yüzyılda başlayan mensur hilye tercüme ve şerhlerinin sayısında 17. ve 18. yüzyıllarda bir artış yaşanmış ve mensur hilye tercüme ve şerhlerinin yazımı 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Elde edilecek yeni bilgilerle bu sayıların ve bilgilerin değişeceği muhakkaktır.

Hoca Sa'deddin Efendi, Akkirmânî Muhammed b. Mustafâ ve Sa'dî'nin mensur hilyeleri hem tercüme hem de izaha muhtaç bölümler uzun uzun açıklandığı için mensur hilye şerhleri olarak dikkat çekmektedir. Arapça rivayetler, Türkçeye aktarıldığı için aynı zamanda birer tercümedirler. Bu konuyla ilgili olarak Hoca Sa'deddin Efendi ile Kâdî Şâmî, eserlerinin tercüme ya da şerh olduğu yönünde bir açıklama yapmazlarken Mustafâ Safî, Abdülmecid-i Sivâsî, Sa'dî, Vahdî İbrâhîm ve Tarikatçı Emîr, eserlerinden Türkçe tercüme

olarak bahsederler. Akkirmânî Muhammed b. Mustafâ ise Hz. Peygamber'in hilyesini Türkçe beyan ettiğini ifade eder.²

Hz. Peygamber'in yüzünün şeklinin ve renginin anlatıldığı aşağıdaki bölümlerin karşılaştırılması, bu mensur hilyelerin hem dil ve üslubu hem de tercüme ediliş tarzları hakkında fikir verecektir.

Tarikatçı Emîr	<i>Ve lem yekun bi'l-mutahhemi.</i> Mübârek yüzi şiş ve semiz ve etli degil idi. <i>Ve lâ bi'l-mukelsemi.</i> Ve ziyâde degirmi yüzli degil idi. <i>Ve kâne fi vechihi tedvîrun.</i> Belki mübârek yüzünde fi'l-cümle degirmilik var idi. <i>Ebyazu muşrebun.</i> Mübârek yüzi fi'l-cümle kırmızılık karışmış beyâz idi (İst. Üniv. NEKAY 04458/1, 2a).
Hoca Sa'deddîn Efendi	<i>Velem yekun bi'l-mutahhemi</i> ya'nî müntefihü'l-vech degiller idi yâ ziyâde semîn degiller idi. <i>Zîrâ mutahhem</i> lugatda ezdâddandır <i>velâ bi'l-mukelsem ve kâne fi vechihi tedvîrun</i> ya'nî vech-i münevverleri ziyâde müdevver degiller idi. Belki tedvîr-i vechleri sühûletle idi (Erdoğan Taş, 2018a: 44).
Mustafâ Safî	Mükelsem şol yüzdür ki çenesi kısa ve alnı çıkık ve kesret-i lahm ile müdevver ola ki Tatarlı hey'etidir. Bes Resûlullâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem hazretinün vech-i keriminde yine Hazret-i Ali'nün <i>و كان في وجه تدوير</i> kavli üzre nev'an müdevverlik var idi ammâ ne ifrât üzre müdevver ve ne tavîl idi belki kemâl-i hüsn ü i'tidâl üzre idi (Gök, 2022: 78).
Kâdî Şâmî	<i>Kâne [...] müdevvere'l-vechi.</i> ³ Mübârek yüzi müdevver idi. <i>Leyse bi-mutahhem.</i> Mübârek yüzi kalîlü'l-lahm degil idi. <i>Velâ mukelsem.</i> Dahı mübârek yanakları etlü degil idi. <i>Behcetü't-Tevârih</i> 'de eydür ki hazret-i resûlullâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem esilü'l-hadd olup fi'l-cümle keşide ruh idi ve mübârek agzı ve tudakları kemâl-i i'tidâlde idi (Erdoğan Taş, 2018b: 182).
Vahdî İbrâhîm	<i>Kâne [...] müdevvere'l-vechi.</i> Ya'nî mübârek cemâl-i bâ-

² Tarikatçı Emîr, İst. Üniv. NEKAY 04458/1, 4a; Gök, 2022: 65; Erdoğan Taş, 2019: 263; Erdoğan Taş, 2023: 2359; Erdoğan Taş, 2024: 15; Erdoğan Taş, 2022: 181.

³ كان أزهر اللون، أذعج^(١)، أنجل^(٢)، أنكل^(٣) أفدب الأنفاس

أبلج^(٤)، أزج^(٥)، أفنى^(٦)، أفلج^(٧)، مدور الوجه، واسع الجبين، (Abduh Ali Küşek, 2013: 102-103).

Efendi	kemâlleri mânend-i âfitâb-ı ‘âlem-tâb ziyâde mevzûn ve degirmi idi. <i>Leyse bi-mutahhamin velâ bi-mukelsemin</i> . Ya’nî ol resûl-i zûl-celâlün cemâl-i nûr-misâlleri ziyâde etlü ve bî-meze degirmi dahı degül idi. Belki ol âb-ı rûy-ı kâ’inâtun mahâsin-i âb-dârları kemâl-i letâfetden nâşî nazarda âyîne-i mücellâ gibi her tarafa seyelân ider zann olunur idi (Erdoğan Taş, 2024: 16, 17).
Akkirmânî Muhammed b. Mustafâ	<i>Ve lem yekun bi’l-mutahhemi velâ bi’l-mukelsemi</i> . Mübârek yüzi etlü ve hadd-i şerîfleri ziyâde mürtefi’ degil idi. Kezâlik mübârek yüzi degirmi dahı degil idi. Mutahhem ve mukelsem ikisi dahı ism-i mef’ûldür. Evvelki tef’îl ikincisi dehrace bâbındadır. Tathîm semizlikden çihrede olan intifâhdur. Kelseme çihrede tedvîrdür lâkin bi’l-külliyeye tedvîri inkâr görünmekle def’i için <i>ve kâne fî vecihi tedvîrun</i> didi ya’nî mübârek vechinde nev’an-mâ tedvîr var idi. Hakikatde tûla mâ’îl idi. Fî kelimesi cüz’iyyet ifâde ider gaflet olunmaya ve tedvîrde olan tenvîn dahı taklîl içündür. Ve’l-hâsıl mübârek yüzi beyne’t-tedvîr ve’l-istitâle idi. İmâm Türpüşti’nün ihtiyâr itdigi ma’nâ-yı şerîf budur (Erdoğan Taş, 2022: 182).

Sadık Yazar, *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği* adlı doktora tezinde manzum hilye tercüme ve şerhlerini ayrı bir başlık altında tek tek incelemiştir. Mensur hilye tercüme ve şerhlerine ise “Edebiyat Dışı Tercüme ve Şerhler” başlığı altında yalnızca isim olarak değinmiş ve mensur hilye şerh ve tercümeleri arasında Mustafâ Safî, Abdülmecîd-i Sivâsî, Sa’dî, Vahdî İbrâhîm Efendi, Ahmed b. Receb el-İstanbulî ve Akkirmânî Muhammed b. Mustafâ’nın eserlerine yer vermiştir (2011: 1136-1137).⁴ Bu mensur hilyelerleden Vahdî İbrâhîm Efendi’nin hilyesi, diğerlerine göre çok daha sanatkârâne bir üslupla yazılmış, edebî yönü ön planda olan mensur bir hilyedir. Ayrıca Hoca Sa’deddîn Efendi, Mustafâ Safî, Kâdî Şâmî, Abdülmecîd-i Sivâsî ve Vahdî İbrâhîm Efendi’nin mensur hilyelerinde yer alan manzume/manzumeler bu mensur hilyelere edebî bir yön kazandırmaktadır. Yine bu mensur hilyelerde sıklıkla karşımıza çıkan secili ifadeler de söz konusu eserlerin edebî yönünü zenginleştirmektedir. Bu bağlamda, mensur hilye tercüme ve şerhlerinin de edebî tercüme ve şerhler arasında değerlendirilebilmesinin uygun olacağı söylenebilir.

⁴ Şarihi belirsiz olarak kaydedilen *Şemâ’ilü’l-Ahmediyeye* (Yazar, 2011: 1136) adlı mensur hilye ise Hoca Sa’deddîn Efendi’ye aittir.

Mehmed Fuad Köprülü, bir şaheseri tetkikteki gayemiz, o milletin edebî gelişmesini gereği gibi ve doğru olarak anlamak içindir; çünkü bir şaheser neticede mutlaka içtimai bir mefkurenin ifadesidir. Hatta bunun için, her devrin ikinci ve üçüncü derecedeki verimlerini de layikiyle tetkik icabeder ki, büyük sanatkârın muhitinden aldığı unsurları ve onların terkiib tarzında kendi şahsiyetinden neler kattığını ayırtetmek kabil olsun (2004: 28), demektedir. Mehmed Fuad Köprülü'nün bir milletin edebî gelişiminin takibi için şaheserlerin yanı sıra o edebiyatın daha az edebî değeri haiz verimlerinin de değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koyan bu görüşüne paralel bir anlayışla hazırlanan bu çalışmada, Tarikatçı Emir'in *Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî* adlı risalesi konu edilmiştir. Tarikatçı Emir'in Hz. Peygamber'in hilyesiyle ilgili bir kısım Arapça rivayetleri neredeyse kelime kelime, aslına uygun bir şekilde tercüme ettiği bu küçük risalesi, diğer hilye sahiplerinin, tercüme ya da şerhlerine kendilerinden neler kattığının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada, şimdilik hayatı hakkında fazla bir bilgiye sahip olmadığımız Tarikatçı Emir'in Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yazma Eserler Veritabanında kayıtlı eserlerinin/risalelerinin bir listesi oluşturulmuştur. Üzerinde bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamış olan *Tercüme-i Hilye-i Nebî*; nüshaları, kaynakları, şekil ve muhteva özellikleri bakımından incelenmiş ve son olarak *Tercüme-i Hilye-i Nebî*'nin transkripsiyonlu ve tenkitli metni hazırlanmıştır. Böylece mensur hilyelerin genel özelliklerinin tespit edilmesinin yanı sıra Türk edebiyatı tercüme ve şerhleri üzerine yapılacak çalışmalara da katkı sağlanması amaçlanmıştır.

A. Tarikatçı Emir, Mustafâ b. Abdullah El-Osmancıkî'nin Hayatı ve Eserleri

Tarikatçı Emir hakkında sınırlı kaynakta çok az bilgiye rastlanmaktadır. Bu kaynaklardan biri olan *Osmanlı Müellifleri*'nde verilen bilgi şöyledir: Fuzalâdan bir zât olup (Çorum) sancağı mülhakâtından (Osmancık)lıdır. (Köprü) müftüsü iken 1143 (1730-31) târihinde vefât eyledi (Kurnaz ve Tatçı, 2000: 349). Ayrıca Fatih Camisi'nde dersiam⁵ olarak görev yaptığı söylendikten sonra onun birkaç eserinden bahsedilir (Kurnaz ve Tatçı, 2000: 349). *Keşfü'z-Zünûn*'da onunla ilgili verilen tek bilgi ölüm tarihidir. Tarikatçı Emir'in ölüm tarihi olarak burada 1160/1747-48 yılı gösterilir (Balcı, 2013: 890). Bunun yanı sıra

⁵ Medreselerde öğrencilere, camilerde halka açık ders verme yetkisine sahip müderris için kullanılan unvan. Dersiâmlık görevi, genellikle İstanbul'da başta Fâtih olmak üzere Süleymaniye ve Beyazıt gibi büyük camilere nisbet edilerek dersiâmlar "Fâtih dersiâmlarından, Beyazıt dersiâmlarından" şeklinde anılmıştır (İpşirli, 1994: 185-186).

Tarikatçı Emîr, bazı eserlerinde kendisi hakkında kısa bilgiler vermektedir. *Tebyînü'l-merâm (Şerhu Risâle-i Bey' u Şirâ')* adlı eserinde “Ebü'l-Feth Sultân Muhammed Câmî'inde dersiâm Tarikatçı Emîr demekle ma'rûf bu fakîr Şeyh Mustafâ eydür” (Yazar, 2014: 150) diyerek Fatih Camisi dersiâmı olduğunu ve Tarikatçı Emîr olarak tanındığını söyler ve “hatime bölümünde, şerhi 5 Receb 1129/15 Haziran 1717 tarihinde tamamladığını ifade eder” (Yazar, 2014: 150). *Islâhu'l-Hediyye (Şerh-i Hediyyetü'l-ihvân ve atiyetü's-sıbyân)* adlı şerhinde yer alan “Bundan sonra ma'lûm olsun ki işbu bin yüz yirmi sekiz senesinde (1715) Fâtih Sultân Mehmed Camii'nde dersiâm Emîr Efendi demek ile meşhur Seyyid Şeyh Mustafa'dır ki” (Yazar, 2014, 119) ifadelerinde yine Fatih Camisi dersiâmı Emîr Efendi olarak tanındığını ve asıl adının Seyyid Şeyh Mustafâ olduğunu söyler. Dersiâm olarak görev yaptığı yılı 1715 olarak verir. *İncâ'u'l-Hâlikîn Tercüme-i İnkâzi'l-Hâlikîn*'de ise kendisinden Seyyid Mustafâ bin Seyyid Abdullâh diye bahseder (Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, No: 00407, vr. 1b).

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yazma Eserler Veritabanında Tarikatçı Emîr adına kayıtlı Arapça ya da Türkçe çok sayıda yazma ve matbu eser/risale kayıtlıdır. Tamamı dinî ve ilmî içerikli görünen bu eserleri, Tarikatçı Emîr'in Türkçe yazma eserleri, Türkçe matbu risaleleri ve Arapça eserleri olarak şöyle gruplandırabiliriz:

a. Türkçe Yazma Eserleri

1. Âdâb-ı Du`â Risâlesi
2. Ferâidü'l-Akâidi'l-Behiyye fi Halli Müşkilâti't-Tarikatî'l-Muhammediyye (Terceme-i et-Tarikatü'l-Muhammediyye ve's-Sîretü'l-Ahmediyye)
3. Islâhu'l-Hediyye
4. İncâ'u'l-Hâlikîn Tercüme-i İnkâzü'l-Hâlikîn
5. Mebhas-ı İmân
6. Resâil
7. Tebyînü'l-Merâm (Şerhu Risâle-i Bey' u Şirâ', Şerh-i Risâle-i Hamza Efendi)
8. Tekmile-i Tarikat-i Muhammediyye (Muhavvelü't-Tekmile)
9. Terceme-i Câmî'u's-Sahîh
10. Terceme-i Şerhu'r-Risâle fi Elfâzi'l-Küfr

11. Terceme-i Şerhu's-Siyerü'l-Kebîr
12. Tezkîru'n-Nâsîn Fezâ'ilü'l-Yâsîn
13. Vesîle
14. Şemâil-i Hz. Ali (Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî)

b. Türkçe Matbu Risaleleri

1. Bârî Te`âlâ Cevher Değildir 2. Der Beyân-ı Çehâr Yâr-ı Güzîn 3. Emr-i Tahârette Dikkat Risâlesi 4. Gusûl Hakkında Risale 5. Mâ-i Müsta`mel Risâlesi 6. Mecmû'a-i Akâid ve'l-Kelâm 7. Namaz Mes'eleleri 8. Risâle fi Alâmeti'l-Hızır 9. Risâle fi Fazîleti Âyete'l-Kürsî 10. Risâle fi İlsâki'l-Ka`beyn 11. İzâ Fükide'r-Racul 12. Risâle-i Dûd fi Esmâr 13. Risâle-i Enfâsü'n-Nefâis 14. Risâle-i İfsâd-ı Savm 15. Risâle-i İftitâh Tekbîri 16. Sadakatü'l-Itr fi Sadakati'l-Fıtr 17. Şurefâya Zekât Vermek Hakkında Risâle 18. Takrîrât-ı İmân ve İslâm 19. Tayyibü'l-Kelâm fi Hakki's-Selâm

c. Arapça Eserleri

1. el-Fevâ'idü'l-Müntehabe min Risâle li-Necmeddin el-Gaytî
2. el-Mecâlisü'z-Zehrâ fi Hıdmeti's-Şerî'ati'l-Garrâ
3. el-Mûlahhas min Risâleti't-Tasrîh fi Şerhi't-Tesrîh
4. el-Mûlahhas mine'z-Zahîreti'l-Kesîre fi Recâ'î'l-Mağfireti'l-Kebîre
5. Mecmû'atü'l-Letâ'if ve Sandukatü'l-Me'ârif
6. Mûlahhasü't-Tibyân fi Leyleti'l-Kadr ve'n-Nısf mine's-Şa'bân
7. Mûlahhas min Risâleti Hazzı'l-Evfer fi'l-Hacci'l-Ekber
8. Mûlahhasu Tefrîhi'l-Fu'âd an Elemi Mevti'l-Evlâd
9. Mûlahhasu'l-Kavli's-Sedîd
10. Risâle fi Fezâ'ili Ashâbi'l-Bedr
11. Risâle fi Leyleti'l-Kadr
12. Risâle fi'l-Kelâm
13. Risâle fi Zelleti'l-Kârî (son sayfası Türkçe)

B. Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî'nin Nüshaları

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, küçük bir risale olmamasına rağmen *Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî'nin* toplam beş nüshası vardır. Bu nüshalarla ilgili bilgiler şöyledir:

1. M nüshası: Ankara Millî Kütüphane, Yz. A. No: 4959/4, vr. 45a-46b. (*Hilyetü'n-Nebî* adıyla Tarikatçı Emîr adına kayıtlıdır.)
2. İ nüshası: İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi, NEKAY No: 04458/1, vr. 1b-4a. (*Hilye-i Nebî* adıyla Tarikatçı Emîr, Mustafa b. Abdullah el-Osmancıkî adına kayıtlıdır. Harekeli nesih ile yazılmıştır. Ali bin Muhammed adlı bir müstensih tarafından 1208/1793-94 yılında istinsah edilmiştir.)
3. E nüshası: Erzurum İl Halk Kütüphanesi, No: 177/2, vr. 44b-49a. (*Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî* adıyla Emîr Şeyh Afa adına kayıtlıdır. Harekeli nesih ile yazılmıştır.)
4. B nüshası: Beyazıt Kütüphanesi, No: B 8048/2, vr. 6a-8a. (*Şemâil-i Hz. Ali* adıyla Tarikatçı Emîr, Mustafa b. Abdullah el-Osmancıkî adına kayıtlıdır. Yazı türü nesihdir.)
5. D nüshası: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Yazma Eserler Koleksiyonu, No: 007181, vr. 1b-2a. (*Tercüme-i Vasf-ı Resûlullâh* adıyla Tarikatçı Emîr, Mustafa b. Abdullah el-Osmancıkî adına kayıtlıdır. Yazı türü nestaliktir.)

C. Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî'nin Kaynakları

Tarikatçı Emîr, *Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî*'deki rivayetleri Tirmizî'nin *Şemâil*'inden, İbni Cevzî'nin *Siyer*'inden, Alî el-Kârî, Münâvî ve mollalarının *Şemâil* şerhlerinden naklettiğini ifade eder. Bunlardan Tirmizî'nin tam adı *Eş-Şemâ'ilü'n-Nebeviyye ve'l-hasâ'ilü'l-Mustafaviyye* olan eseri, şemâil konusunda yazılanların ilki ve en mükemmeli kabul edilmiştir ve eser üzerinde birçok şerh, hâşiye, ihtisar çalışması bulunmaktadır; ayrıca çeşitli dillere tercüme edilen eserin çeşitli taş baskıları yapılmıştır (Kandemir, 2012: 203). İslâmî ilimlerin hemen her dalındaki çalışmalarıyla tanınan Hanbelî âlimi (Yavuz ve Avcı, 1999: 550) İbn Cevzî, *Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî*'de *Siyer*'i ile birlikte anılmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'in sireti, şemâili ve mucizelerine dair *el-Vefâ* (Yavuz ve Avcı, 1999: 551) adlı bir eseri daha vardır. Tanınmış Hanefî fakihî, muhaddis, müfessir ve kıraat âlimi (Özel, 1989: 403) olan Alî el-Kârî, *Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî*'de adı geçen bir diğer isimdir. Alî el-Kârî, Kâdî İyâz'ın Hz. Peygamber'i tüm yönleriyle ele aldığı dolayısıyla Hz. Peygamber'in hilye ve

şemailini de içinde barından *Şifâ* adlı eserini şerh etmiştir. Yine şemaile dair eserleri bulunan hadis âlimi Münâvî ve mollaları *Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî*'de geçen rivayetlerin kaynak isimleri arasında zikredilmiştir.

D. Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî'nin Şekil ve Muhteva Özellikleri

Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî mensur bir hilye tercümesidir. Pek çok mensur hilyede manzum kısımlar bulunurken (Erdoğan Taş, 2024: 9-10) Tarikatçı Emîr'in tercümesinde herhangi bir manzumeye rastlanmaz.

Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî besmeleden sonra doğrudan Hz. Ali'nin rivayetiyle başlar.⁶ Hz. Peygamber'in boyu, saçı, yüzü, gözleri, kirpikleri, kemikleri, vücudundaki kılları, elleri, ayakları, yürüyüşü, bütün vücuduyla dönüp bakması, peygamberlik mührü kısaca tasvir edilir. Onun cömert, yumuşak huylu, doğru sözlü, tevazu sahibi, aynı zamanda heybetli ve eşsiz güzellikte biri olduğu ifade edilir. Hz. Peygamber'e dua edildikten sonra *Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî*'nin kaynakları sıralanır ve tercümenin olabildiğince bu kaynaklara göre yapıldığı söylenir, bu risalenin duaya ve affedilmeye vesile olması istenir. Görüldüğü gibi *Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî*'de sebep-i telif bölümünü içeren bir giriş bölümü bulunmamaktadır. Ayrıca diğer manzum ve mensur hilyelerin⁷ aksine *Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî*'de Hz. Peygamber'in başı, ten rengi, kaşları, sakalı, kolları, alını, burnu, ağzı ve dişleri, bedeni, sakalı, boynu, kilosunu, ashabinın ardından yürümesi gibi bazı hususlara yer verilmemiştir. Tarikatçı Emîr'in risalesi bu yönüyle oldukça eksik görünmektedir.

E. Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî'nin Transkripsiyonlu Metni

Hâzâ Hilyeti'n-Nebiyyi 'aleyhi's-selâm⁸.

Bismillâhîrrahmânirrahîm.⁹ Kâne 'Aliyyun rağiyallâhu ta'âlâ¹⁰ 'anh izâ vaşafe'n-nebiyye¹¹ şallallâhu 'aleyhi ve sellem,

⁶ Bu sebeple Beyazıt Kütüphanesi, No: B 8048/2, vr. 6a-8a nüshası, *Şemail-i Hz. Ali* adıyla kaydedilmiş olmalıdır.

⁷ Örnek olarak Hâkânî'nin *Hilye-i Sa'âdet* adlı manzum hilyesi ile Hoca Sa'deddîn Efendi'nin ve Vahdî İbrâhîm Efendi'nin mensur hilyelerine bakılabilir. bk. Pala, İskender (2005), Erdoğan Taş (2018a), Erdoğan Taş (2024).

⁸ Hâzâ Hilyeti'n-Nebiyyi 'aleyhi's-selâm / Hâzâ Hilyeti'n-Nebiyyi şallallâhu 'aleyhi ve sellem E, M/Başlık B ve D nüshalarında yok.

⁹ Besmele E ve D nüshalarında yok.

¹⁰ ta'âlâ B, D/ E, İ ve M nüshalarında yok.

¹¹ vaşafe'n-nebiyye şallallâhu 'aleyhi ve sellem E, İ, M/ vaşafe'n-resülullâh şallallâhu ta'âlâ 'aleyhi ve sellem B, D.

Ķāle lem yekun resūlullāh şallallāhi ‘aleyhi ve sellem bi’ṭ-ṭavīli el-mumagġiṭi. Ziyāde uzun degil idi.

Velā bi’l-ḳaşiri’l-mutaraddidi. Ziyāde ḳıṣa daḫı¹² degil idi.

Ve kāne reb‘aten mine’l-ḳavmi. Belki ḳavm içinde uzunlığa mā’il orta boylı idi.

Lem yekun bi’l-ca‘di’l-ḳaṭaṭi. Ziyāde ḳıvırcık saçlı degil idi.

Velā bi’s-sebṭi. Gevşek ve şarkık saçlı daḫı degil idi.

Kāne ca‘den racilen. Belki ikisi ortası biraz ḳıvırcık saçlı idi.

Ve lem yekun bi’l-muṭahhemi. Mübārek yüzi şiş ve semiz ve etli degil idi.

Velā bi’l-mūkelşemi. Ve ziyāde degirmi yüzli degil idi.

Ve kāne fi vechihī tedvīrūn. Belki mübārek yüzinde fi’l-cümle degirmilik var idi.

Ebyāzu muşrabun. Mübārek yüzi fi’l-cümle ḳırmızılık ḳarışmış beyāz idi.

Ed‘acu’l-‘ayneyni. Mübārek gözleriniñ siyāhı ziyāde siyāh ve vāsi‘ idi. Beyāzı daḫı ziyāde beyāz idi.

Ehdebu’l-eşfāri. Mübārek kirpikleri çok ve uzun idi.

Celīlu’l-muşāşi. Mübārek kemikleriniñ başları ya‘nī mübārek dirsekleri ve omuz başları,¹³ ṭopuḳları ve dizleri iri ve ḳalın idi.

Ve’l-ketedi. Mübārek yağrınları daḫı¹⁴ ‘azīm idi.

Ecredu. Mübārek gevdesinde çok ḳıl yoġ-idi.¹⁵ Belki mübārek gögsinde ve ḳollarında ve baldırlarında¹⁶ bir miḳdār ḳıl var idi ince dal gibi.

Zū mesrubetin. Mesrūbe şāḫibi idi ya‘nī mübārek gögsinden¹⁷ göbegine ṭoġrı ince ḳıl var idi.

Şeşnü’l-keffeyni ve’l-ḳademeyni. Mübārek elleri ve ayaḳları vāsi‘ ve ḳalın ve parmaḳları iri¹⁸ lākin ḫarīden yumuşaḳ idi.

¹² daḫı E, M, B, D/ İ nüshasında yok.

¹³ omuz başları İ, M, B, D/omuzları başları E.

¹⁴ Mübārek yağrınları daḫı İ, E, M/Ya‘nī mübārek yağrını B/Mübārek yağrını daḫı D.

¹⁵ yoġ-idi İ, E /yoġdı. M, B, D.

¹⁶ ve baldırlarında İ, E ve M nüshalarında yok.

¹⁷ gögsinden İ, M, D/gögsinde E, B.

İzā meşā takalla'a. Sa'ādet ile yürüdükde kuvvetle¹⁹ yürür idi ve adımlarını²⁰ vāsi' ider idi.²¹

Ke'ennemā yenhaṭṭu min şabebın. Yoğuşdan iner gibi yürür idi.

Ve izā iltefete iltefete ma'an. Ya'nī bir kimseye meşelā teveccüh ve iltifāt eylese bütün vücūd-ı şerīfi ile iltifāt ider idi²² ya'nī mübārek boynını burmaz idi.

Ve beyne ketifeyhi ḥātemü'n-nubuvveti. Mübārek yağrınları arasında²³ mühr-i nübüvvet var idi.

Ve huve ḥātemü'n-nebiyyīn. Ol vücūd-ı mükerrerem ḥātemü'n-nebiyyīndür.

Ecvedu'n-nāsi şadren. Şadr yönünden nāsiñ ecvedu ya'nī ziyāde cömerdi²⁴ idi.

Ve aşdaḡu'n-nāsi lehçeten. Lisān yönünden nāsiñ ziyāde gerçegi idi.

Ve elyenuhum 'arīketen. Ṭabī'at yönünden nāsiñ ziyāde yumuşağı idi ya'nī gāyetle ḥalīm ve kerīm ve tevāzu' şāḥibi idi.

Ve ekramuhum 'ışreten: Ḳabile yönünden yā şoḡbet yönünden nāsiñ ziyāde ekremi idi.²⁵

Men re'āhū bedīheten hābehū. Añsızın anı gören kişi kendüden ḡavf ider idi²⁶. Zīrā kendüde heybet-i ilāhiyye var idi.

Ve men ḡāleṭahū ma'rifeten eḡabbehū. Kendü ile şoḡbet ve mu'āşeret iden anı ziyāde sever idi ve ḡavfi²⁷ gider idi.²⁸

Yeḡūlu nā'ituhū lem era ḡablehū velā ba'dehū mişlehū. Anı vaşf iden andan evvel ve andan şoñra mişlini görmedim dir idi. Zīrā icmāl ve kemālde nās içinde anıñ²⁹ mişli yoḡ idi. Şallallāhu ta'ālā 'aleyhi ve sellem.³⁰

¹⁸ ḡalın ve parmakları iri İ, E, A ve B/ḡalın ve etli ve bir miḡdār iri idi D.

¹⁹ kuvvetle İ, E, D/kuvvet ile M, B.

²⁰ adımlarını İ, E, B, D/adımların M.

²¹ ider idi E, M, B/iderdi İ.

²² ider idi E, M, B, D/iderdi İ.

²³ yağrınları arasında E, M, B, D/yağrınıñ arasında İ.

²⁴ cömerdi E, M/cömerdi İ, B, D.

²⁵ Ḳabile yönünden yā şoḡbet yönünden nāsiñ ziyāde ekremi idi B, D/Mu'āşeret yönünden yönünden nāsiñ ekremi idi M/Bu cümle E ve İ nüshalarında bulunmamaktadır.

²⁶ ḡavf ider idi E, B/ ḡavf iderdi İ, M.

²⁷ ḡavfi E, B, D/ḡavf İ, M.

²⁸ gider idi E, İ, B, D/giderdi M.

Dünyâda ve âhiretde Allâhu ‘azîmü’ş-şân aña ta‘zîm-i kâmil ile ta‘zîm eylesün ve anîñ üzerine teslim-i kâmil ile teslim eylesün. Ya‘nî aña kemâl üzere selâmet virsün. Nuķile min *Şemâ‘ili’n-Nebiyî*³¹ li‘ş-Şeyhî‘l-Hâfîzî Ebî ‘İsâ Muḥammed bin ‘İsâ et-Tirmizî (r.a.) tuvuffiye raḥimehullâhu ta‘âlâ ‘aleyhi sene 229 (843-844)³² ve nâķiluhû Ṭarîķatçı Emîr Şeyḥ ‘afâ ‘anhu³³ *Şemâ‘il* de İmâm Tirmizî ve *Şemâ‘il* şerḥlerinde ‘Alî el-Ķarî³⁴ ve Münâvî ve monlâları³⁵ ve *Siyer*‘inde İbni Cevzî raḥimehullâhu ta‘âlâ şerḥ u beyân eyledikleri vech üzere³⁶ mehmâ emken tercüme olunmuşdur. Ümîzdir ki³⁷ bâ‘iṣ-i du‘â sebeb-i mağfîret³⁸ ola. Tercemetü‘l-fakîri ileyhi sübhânehû ve ta‘âlâ Ṭarîķatçı Seyyid Muṣtafâ bin ‘Abdullâh sellemallâhu ta‘âlâ ve ‘âfâhû fi‘d-dâreyni âmîn âmîn şümme âmîn.³⁹

Ḥarrarahu‘l-‘abdü‘z-za‘ifu ḥādımallâhu ‘ilmi‘ş-şerîfi ‘Alî bin Muḥammed ‘afâ ‘anhüme‘l-Mevla‘ş-Şamedu min şerri ḥâsidîn izâ ḥased. Sene 1208 (1793-94).⁴⁰

SONUÇ

Hakkında pek az bilgi bulunan ve Tarîķatçı Emîr olarak tanınan Mustafâ b. Abdullâh El-Osmancıkî, Fatih Camisi‘nde dersiam olarak görev yapmış ve genel kabule göre 1143/1730-31 yılında vefat etmiştir. Tarîķatçı Emîr‘in tamamı dinî içerikli ve ilmî çok sayıda Türkçe, Arapça tercüme ve şerḥleri bulunmaktadır. Bunlardan biri de çalışmamıza konu olan *Tercüme-i Hilye-i Nebî* adlı mensur hilyesidir.

²⁹ anîñ B, D/İ, E ve M nüshalarında yok.

³⁰ Şallallâhu ta‘âlâ ‘aleyhi ve sellem B, D/ Şallallâhu ta‘âlâ İ, E, M.

³¹ *Şemâ‘ili’n-Nebiyî* İ, E, M, D/*Şemâ‘ili’n-Nebiyî* ‘aleyhi‘s-selâm B.

³² Sene 229 İ, E, M/Sene 289 B, D.

³³ ve nâķiluhu Ṭarîķatçı Emîr Şeyḥ ‘afâ ‘anhu İ/ve nâķiluhu Ṭarîķatçı Emîr Şeyḥ ‘afâ E/ve nâķiluhu Ṭarîķatçı Emîr Şeyḥ raḥmetullâhi ‘aleyh M/ B ve D nüshalarında yok.

³⁴ ‘Alî el-Ķarî B/‘Alî Ķarî İ, E, M, D.

³⁵ monlâları İ, E, M ve B/mollâları D.

³⁶ vech üzere D/vech E, İ, M/B nüshasında yok.

³⁷ Ümîzdir ki İ, E, M, B/Ümîddir ki D.

³⁸ sebeb-i mağfîret İ, E/M, B ve D nüshalarında yok.

³⁹ Tercemetü‘l-fakîri ileyhi sübhânehû ve ta‘âlâ Ṭarîķatçı Seyyid Muṣtafâ bin ‘Abdullâh sellemallâhu ta‘âlâ ve ‘âfâhû fi‘d-dâreyni âmîn âmîn şümme âmîn D/ Tercemetü‘l-fakîri ileyhi sübhânehû ve ta‘âlâ Ṭarîķatçı Es-Seyyid Muṣtafâ ibn ‘Abdullâh sellemallâhu ta‘âlâ fi‘d-dâreyni âmîn âmîn âmîn yâ Mu‘in B/Ṭarîķatçı Emîr Şeyḥ E, İ, M.

⁴⁰ Ḥarrarahu‘l-‘abdü‘z-za‘ifu ḥādımallâhu ‘ilmi‘ş-şerîfi ‘Alî bin Muḥammed ‘afâ ‘anhüme‘l-Mevla‘ş-Şamedu min şerri ḥâsidîn izâ ḥased. Sene 1208 (1793-94) İ/ Hâzâ Aşḥâb-ı Kehf isimleri bunlardır: Yemliḥa, Mekşelinâ, Mislinâ, Mernüş, Debernüş, Şazenüş, Kefeytaṭayuş, Ķıtmîr E.

Tercüme-i Hilye-i Nebî, Hz. Peygamber'in bazı uzuvlarının tasvir edildiği ve bazı güzel huyları ile davranışlarının anlatıldığı muhtasar bir risaledir. Tespit edebildiğimiz beş nüshası bulunmaktadır. Tarikatçı Emîr'in bildirdiğine göre *Tercüme-i Hilyetü'n-Nebî*'deki rivayetler; Tirmizî'nin *Şemâil*'inden, İbni Cevzî'nin *Siyer*'inden, Alî el-Kârî, Münâvî ve mollalarının *Şemâil* şerhlerinden nakledilmiştir.

Tarikatçı Emîr, Hz. Peygamber'in bütün uzuvlarını tasvir etmemiştir, ayrıca yaptığı tasvirler de son derece kısadır. Diğer mensur hilyelerde görülen ayrıntılı tasvirlerle, tartışmalara, açıklamalara, benzetmeler üzerine kurulan uzun, süslü ve secili cümlelere *Tercüme-i Hilye-i Nebî*'de rastlanmaz. Tarikatçı Emîr, Arapça rivayetleri kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun bir şekilde tercüme etmiştir. Risalenin dili son derece açık, anlaşılır ve sadedir.

Türün en güzel örneklerinden olan Hoca Sa'deddîn Efendi, Mustafâ Safî, Abdülmecîd-i Sivâsî, Sa'dî, Kâdî Şâmî, Vahdî İbrâhîm Efendi, Akkirmânî Muhammed b. Mustafâ'nın hilyeleri telif-tercüme ya da şerh niteliğinde eserlerken Tarikatçı Emîr'in mensur hilyesi yalnızca tercüme bir risale olarak görünmektedir.

Tarikatçı Emîr, eserlerinde zaman zaman kendisi hakkında kısa bilgiler vermektedir. Diğer eserleri ve risaleleri üzerine yapılacak çalışmalar sayesinde onun hayatı ve eserleriyle ilgili daha fazla bilgiye ulaşılması mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

Abduh Ali Kûşek (tahkik) (2013). *Kâdî İyâz, eş-Şifâ bi-ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ*, 1. Baskı, Dubai: Caizetü Dübeyye Ed-Devliyyetü Li'l-Kur'âni'l-Kerim.

AKBAYAR, Nuri (1998). "Tercüme", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 8, s.s. 319-321.

BALCI, Rüştü (2013). *Kâtip Çelebi, Keşfü'z-Zünûn*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

ERDOĞAN TAŞ, Mehtap (2018a). "Hoca Sa'deddîn Efendi'nin Mensur Hilyesi: Hilye-i Celiyye ve Şemâ'il-i 'Aliyye", *Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 3, s.s. 19-60.

ERDOĞAN TAŞ, Mehtap (2018b). "Kâdî Şâmî'nin Mensur Hilyesi: Şerh-i Hilyetü's-Şerife", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (ESTAD)*, Sayı:1, s.s. 169-186.

ERDOĞAN TAŞ, Mehtap (2019). “Abdülmecîd Sivasî'nin Mensur Hilyesi: Şerh-i Hilye-i Resûl”, Prof. Dr. Mehmet Arslan Armağanı (Ed: H. İbrahim Delice, vd.), Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, s.s. 259-271.

ERDOĞAN TAŞ, Mehtap (2022). “Akkirmânî Muhammed b. Mustafa'nın Mensur Hz. Muhammed Hilyesi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD)*, S:54, s.s. 167-197.

ERDOĞAN TAŞ, Mehtap (2024). “Vahdî İbrâhîm Efendi'nin Terceme-i Hilye-i Şerif Adlı Mensur Eseri”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Sayı: 20, s.s.1-28.

GÖK, Ömer (2021). “Mustafâ Safî Efendi'nin Mensur Hilye-i Şerif Tercemesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-BELLE TEN*, S: 73, s.s. 57-83.

İPŞİRLİ, Mehmet (1994). “Dersiam”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, s.s. 185-186.

KANDEMİR, M. Yaşar (2012). “Tirmizî”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 41, s.s. 202-204.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2004). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

LEVEND, Agah Sırrı (1998). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ÖZEL, Ahmet (1989). “Ali el-Kârî”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 2, s.s. 403-405.

PALA, İskender (2005). *Hâkânî Mehmed Bey, Hilye-i Sa'âdet*, İstanbul: Kapı Yayınları.

Tarikatçı Emîr. *Hilye-i Nebî*, İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi, NEKAY No: 04458/1.

Tarikatçı Emîr. *İncâ'u'l-Hâlikîn Tercüme-i İnkâzî'l-Hâlikîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, No: 00407.

TATCI, Mustafa; KURNAZ, Cemal (2000). *Bursalı Mehmed Tahir Osmanlı Müellifleri*, C.1, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

YAVUZ, Yusuf Şevki; AVCI, Casim (1999). “İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec”. *İslam Ansiklopedisi*, C. 20, s.s. 550-551.

YAZAR, Sadık (2011). *Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

YAZAR, Sadık (2014). “Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeleler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 23, s.s. 49-166.